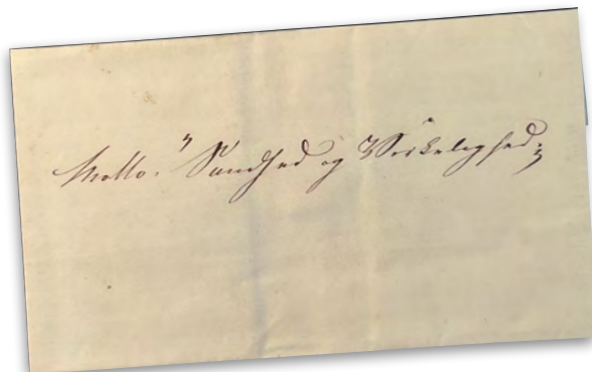

Noget nyt der er i gære, det selv tosser kan forstå ...

Fyens Stifts literære Selskab besluttede i sit Møde den 10 Mai d.A. at udsætte følgende Priisopgave: Hvilke forandringer i Borger- og Almueskolevæsenet ere blevne nødvendige ved de forandrede Forhold i vort Fædreland, og paa hvilken Måde bør de iværksættes? Den Afhandling, der vinder Prisen, belønnes med 200 Rbd. ... Afhandlingerne indsendes, betegnede med et Motto og ledsagede af en forsegleet Navneseddel, til Selskabets Formand i Odense inden den 1 Januar 1851.

Den 30. december 1850 indleverede privatlærer hos pastor Birkedal i Ryslinge, Christen Kold, et manuskript og en lille forsegleet kuvert med påtegningen: **Motto:** "Sandhed og Virkelighed" til **Fyens Stifts literære Selskab** i Odense. Denne kuvert genopdagede jeg ved et tilfælde, da jeg d. 8. maj 2024 sad på Rigsarkivets afdeling i Odense og ledte efter det litterære selskabs bedømmelse af det manuskript, Kold havde indleveret næsten 174 år tidligere.¹

På dette sted vil jeg ikke gå nærmere ind på Kolds manuskript, blot konstatere, at den første udgivelse af dette, Harald Holms fra 1877, også forekommer mig at være den bedste² – om end Lars Skivers forkortede udgave fra 1970'erne er noget nemmere at gå til.

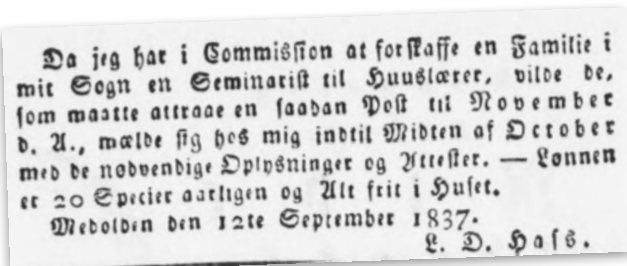
Holm gengiver Kolds manuskript respektfuldt. Kolds rettelser er fulgt, og hvad der i manuskriptet er understreget gengives, efter tidens teknik, spatieret, men ellers er det overraskende at åbne Holms bog, for den er sat med latinske typer, som bestemt ikke var det almindelige på det tidspunkt, aa er blevet erstattet med å, de store begyndelsesbogstav i navneordene er forsvundet, og nogle sammensatte ord, eksempelvis *forsaavidt*, er blevet til *for så vidt*. Faktisk har jeg kun en anke imod Harald Holms udgivelse, og det er titlen. Kolds programmatisk titel, **Sandhed og Virkelighed**, blev til **Om Børneskolen**, og det undrer mig, for Holm var helt klar over, hvad det var for et manuskript han stod med. Han skriver:

Afhandlingen er sluttet d. 30. desember 1850, altså på den tid, da han skulde til at udføre sine tanker i livet, og han har nærmest kun skrevet den for selv at blive klar over sagen. Den er som en indledning til hans følgende virksomhed, og man må forbavses over, hvor klar han har været over sit mål, da han stod ved begyndelsen; ti selv om han i senere år måske på enkelte punkter kan have ændret sine meninger, selv om han ved slutningen af sit liv måske kunde have udtrykt sig klarere om et og andet, så er betragtningen dog i det hele og store den samme, som han fulgte til sin død, og som med hver dag, der gik, blev fastere og fastere hos ham. (Kold & Holm, 1877 s. 3-4)

Det er netop i 1849 - 50, at Kold får lov til at holde skole, sådan som han ønsker det. Han havde næsten undervist siden sin konfirmation i 1830, da hans mor hentede ham hjem fra lærepladsen i fars skomagerværksted og fik ham ud som omgangslærer, der gik imellem de større gårde og underviste børnene. I 1834 starter han på præstegårdsseminariet i Snedsted, hvorfra han dimitterer to år senere. Derefter underviser han på Mors, hvor han, trods forældreopbakning og anbefaling fra den lokale sognepræst, ikke kunne få et fast kald på grund af sin tilknytning til vækkelsesbevægelsen.

Den 15. september 1837 kunne man i Ribe Stifts Adresseavis læse følgende annonce:

Der var så vidt vides ingen, der reflekterede på annoncen, og sognepræsten, L.D. Hass, brugte derfor sit netværk for at skaffe en lærer. Via udgiveren af Nordisk-Kirketidende, J.C. Lindberg over P.K. Algreen, der havde været lærer på seminariet

¹ Det var ved den lejlighed, jeg også fandt to andre manuskripter af henholdsvis Poul Palmer fra Gaaser Skole og Simon Christian Nielsen fra Skads. Om dette har jeg berettet i [Nyhedsbrevene](#). På vej tilbage til UCL! (august 24), Læreren fra Gaaser Skole - Poul Palmer (november 24) og Lærer Nielsen fra Skads (januar 25).

² Alle henvisninger er til Harald Holms udgivelse fra 1877.

i Snedsted, fandt man frem til Kold, der så startede som lærer hos studehandleren Knud Laustsen Knudsen i Forballum i maj 1838. Det er her han, ifølge sin egen fortælling ved det grundtvigske Vennemøde i 1866,³ erstatter katekiseringen efter biskop Balles autoriserede lærebog med den mundtlige fortælling, og for anden gang kommer i konflikt med systemet, hvorefter han opgiver at undervise. I stedet vil han tage med sin sognepræst, L.D. Hass, der står for at rejse til Smyrna (Izmir) i Tyrkiet for at missionere. Inden afrejsen tager Kold til København, hvor han lærer sig bogbinderfaget for trods alt at have et erhverv at brødføde sig ved, hvis det skulle blive nødvendigt. I København kommer han ind i de grundtvigske kredse og får sig, hvad vi i dag vil kalde et godt netværk.

Efter 15 måneder i Smyrna forlader Kold sin plads hos Hass, og nedsætter sig som bogbinder i byen. Mange år senere fortæller han ...

I fem Aar var jeg i Smyrna, og tænkte bestandig paa de danske Børn, der læse udenad, især naar jeg kom forbi den tyrkiske Skole, thi der lærer Børn akkurat paa selvsamme Maade som her. Skolemesteren fremsagde to Sætninger af en Bøn, og dem skulde alle Børnene gjentage i Munden paa hverandre, saa for mig, der ikke forstod Tyrkisk, var der akkurat den samme Brummen som i en Landsbyskole hos os, naar Børnene læse over. Jeg tænkte aldrig paa at komme hjem igjen, men jeg lærte at elske mit Fædreland ganske anderledes der, end jeg kunde have kommet til det herhjemme, thi jeg savnede det saa skrækkeligt.⁴

I april 1847 starter han hjemrejsen. Først med skib til Trieste og derfra fortsætter han til fods med sine egendele på en trækvogn og sine optjente penge syet ind i tøjet. I september 1847 når han hjemmet i Thisted.

Men skolen trak! I slutningen af 1847 blev han huslærer hos den grundtvigske præst Hassenfeldt i Holmsland og året efter hos Kristian Østergaard i Sdr. Felding, hvor han både underviste dennes og nabopræsterne Vilhelm Birkedal og Victor Blochs børn. I foråret 1849 bliver Birkedal kaldet til Ryslinge på Fyn, og i juli eller august skriver Kold så til Birkedal og foreslår følgende ...⁵

Min Plan er da kortelig denne, at jeg vil være Huuslærer hos Dem i Vinter med 25 Rbd i Løn og Kost, at De forskaffer mig i det mindste 5 Elever, Bøndersønner fra andre Sogne i Fyen for dermed strax at begynde en Højskole efter fattig Lejlighed. Disse 5 Elever burde da være i Confirmations Alderen eller der henimod, og af Forældre der ville sætte Priis paa at faae deres Børn confirmerede hos Dem. Disse ville jeg da undervise i Vinter for 10 Rbd Stykket, således at Deres Børn deltog i Undervisningen i de Dele der for dem kunde være passende, og måtte da Forældrene besørge dem Kost og Pleje i Byen hos Beboerne.

Skulle det nu vise sig at være Guds Villie og Tidens Tarv at anlægge en Skole der har til Hensigt at samle, levendegjøre og gjøre frugtbringende de Kundskaber Almueskolen meddeler, samt at bibringe en Smule højere Dannelse, vilde jeg nok i Ryslinge anlægge en saadan ...

Det var åbenbart *Guds Villie og Tidens Tarv* at anlægge en Skole i Ryslinge, og i 1850 påbegyndte han byggeri af en skole på Ryslinge Mark. Samtidig med at han holdt- og byggede skole, skrev han sit bidrag til **Fyens Stifts literære Selskabs Priiskonkurrence: *Hvilke Forandringer i Borger- og Almueskole-væsenet ere blevne nødvendige ved de forandrede Forhold i vort Fædreland, og paa hvilken Maade bør de iværksættes?***

I modsætning til Poul Palmer og Simon Christian Nielsen lod Kold heldigvis sin afhandling afhente, som Selskabet opfordrede til bl.a. i **Den Nordiske Folkeskole 1851, nr. 14 Sp 207:**

... har Selskabet ikke kunnet tilkjende nogen af Forfatterne den bestemte Pris-Belønning. De kunne derfor, imod at opgive det betegnende Motto, lade deres Arbejder afhente.

Havde Kold ikke afhentet sin afhandling, så var dette værk nok aldrig blevet kendt. I næste nyhedsbrev, som kommer om en uge, vil jeg gå nærmere ind på indholdet i Kolds afhandling.

---

³ Kold talte sandsynligvis uden manuskript, men talen blev stenograferet og udgivet. Findes bl.a. optrykt hos Austlid (1916)

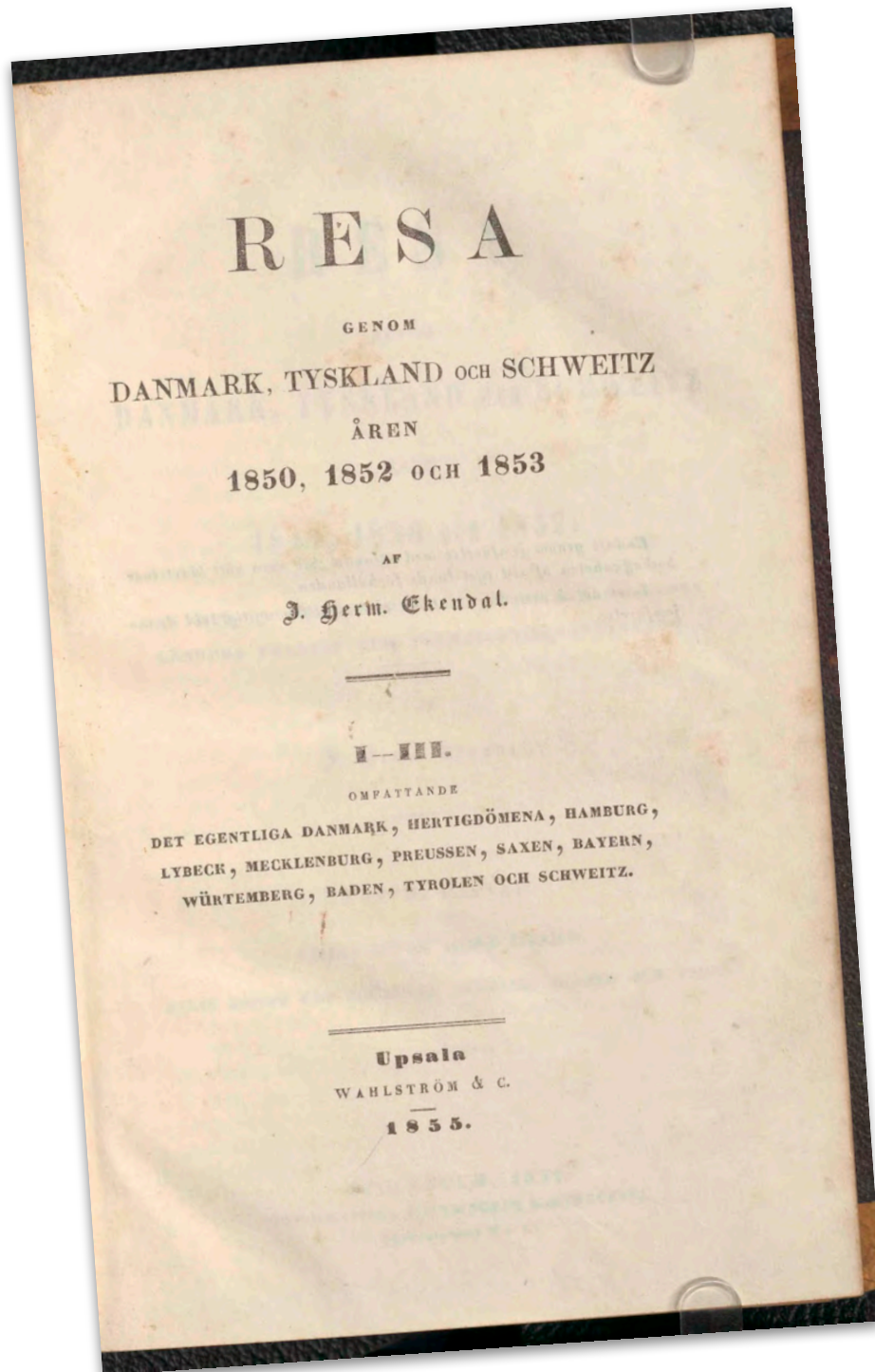
⁴ Fra Vennemødetalen 1866.

⁵ Her fra et brev til Algreen dateret 4. september 1849, hvor han citerer fra sit brev til Birkedal

Dette nyhedsbrev vil jeg så slutte med en **overraskende og fantastisk tekst**, som jeg lige har fået digitaliseret på Det kongelige Bibliotek. En overset førstehåndskilde fra en svensk pædagog og teolog, der bringer os meget tæt på Kold og hans arbejde i Ryslinge i 1849 – tættere end jeg nogen sinde har oplevet det før.

Vi starter med en beskrivelse af Grundtvig, som forfatteren dog ikke har mødt personligt, og et besøg i **Dronningens asylskole**, derefter ankommer vi til Ryslinge ...

God læselyst!

Ekendal, J. H. (1854). *Resa genom Danmark, Tyskland och Schweitz åren 1850, 1852 och 1853*. Wahlström & C. s. 86 og 112 - 123.⁶

⁶ Oversættelsen er sket i et samarbejde mellem ChatGPT og undertegnede. Ekendal har mange fodnoter, min egne er afsluttet med: [CO]

Om Grundtvig

I København bor der en sær og bemærkelsesværdig mand, præsten Grundtvig. Han har to universalmidler til alle samfundets mulige ondt: det ene hedder kristendom, og det andet nationalitet. Hvor kristendommen ikke slår igennem, tager man nationaliteten. Følelsen for sidstnævnte vækkes ved at fortælle, lade folk læse og synge om Danmarks gamle mytologiske og historiske minder. Hans pædagogik afviger derfor meget fra den almindelige danske. Lige så meget som den almindelige er reguleret og bundet, er hans fri; lige så mange undervisningsfag som den almindelige dækker, dækker hans kun få. I Dronningens asylskole i "Kongens Mølle" har han fået lejlighed til at realisere sine pædagogiske grundprincipper. Jeg så også denne skole; og det kan ikke benægtes, at poesi, kærlighed og religion i denne institution har givet dens elever en langt mere interessant og menneskelig præg end de mange folkeskolefag har kunnet give børnene i de almindelige skoler. Pigerne sang og syede og så glade og tilfredse ud som forårsblomster. Der er mere sandhed i dette end i hele den preussiske opdragelseskunst, som den danske blot er en svag efterligning af. Det er kun ærgerligt, at både på grund af opfinderen og sagen selv, som er for enkel til at blive værdsat af en så kompliceret tid som vores, står hele denne åbenbaring så isoleret, så skjult og overset. Enhver, der besøger København, kan man med rette forsikre om, at et besøg i denne skole ikke vil være forgæves.

[86]

Om Kold i Ryslinge

Snart var jeg fremme ved dagsrejsens mål. I skumringen så jeg en lille, kompakt mand i slåbrok og sort silkekalot på hovedet, samt med en tobaks-pibe i hånden, komme vandrende fra en mindre til en større bygning i Ryslinge præstegård. Det var Wilh. Birkedal. I den lille bygning holdt den tidligere seminarist og bogbinder fra Smyrna det såkaldte "Danske Samfund", og i den større, ikke højere, men længere bygning, boede sognepræsten med sin familie. Han bad mig venligt ind og bød mig velkommen. Min tidligere afsendte gamle rygsæk og en noget iturevet kappe, som under rejsen blev brugt skiftevis som fodsæk, tæppe og regnfrakke, havde ikke givet ham de bedste tanker om ejeren. Nogle påståede fælles bekendte troede han (alt dette blev fortalt bagefter) var en god måde at gøre et godt indtryk, og det tog i det mindste den første halve time, før han kunne slippe sine mistanker om, at jeg var en svend eller en uheldig studerende, der var ude på eventyr. Men da han virkelig var blevet overbevist om, at dette ikke var tilfældet, åbnede han sit varme hjerte og gæstfrie hus så meget villigere. Det første spørgsmål var, om jeg ville deltage i det danske samfund,

[112]

som var samlet for aftenen? Intet var mig kærere. Jo mere man kan lære på en dag, desto bedre, da "livet er så kort og kunsten så lang."⁷

Vi gik ind i den mindre bygning, som udgjorde det ene hjørne af præstegårdskomplekset. Omkring et umalet træbord på fire afbarkede stammer, som skulle forestille ben, sad en flok børn, hvoraf en var en 16-årig pige, som strikkede, og langs væggene bønder, hvoraf nogle røg. Ved den ene bordende sad formanden, den førnævnte bogbinder fra Smyrna!⁸ Den lille forsamling rejste sig, og Birkedal præsenterede mig. Med stor evne til at fortælle levende fangede taleren sine

⁷ Vita brevis, ars longa.

⁸ Han havde taget seminarieeksamen i Danmark og var derefter, drevet af rejselyst, draget til Orienten og havde på rejsen derfra gennemvandet flere af Europas lande. Han var et geni, men ufuldendt, med alle et ufuldendt genis både fordele og fejl.

tilhørere. Han fremlagde stykker fra Danmarks politiske og litterære historie, mytologi, geografi m.m., blandet med erfaringer fra sine egne rejser, alt i en ganske vidunderlig sammenhæng. Tilhørerne, især de små, afbrød med spørgsmål, bad om forklaringer og tilføjede deres bemærkninger og sammenligninger. Formålet med disse samfund er det samme som med den foreslåede højskole: at vække den slumrende fædrelandskærlighed, at skabe deltagelse i det fælles bedste og generelt give større færdigheder til at udføre det arbejde, som den ene eller anden er blevet kaldet til. Jeg kan helt overordnet ikke rose den danske bondes sjælelige dybde; men i den lille samling af bønder, som udgjorde det herværende *Danske Samfund*, herskede der megen livlighed, opmærksomhed og åndelig opvågning.

Efter samfundets opløsning, og da vi alle var kommet ind i det fælles opholdsrum i præstegården (bønderne i byen og deres børn gik hver til sit hjem), erklærede taleren, at han troede, at han på to vinterhalvår, hvis han udelukkende i denne tid fik tage sig af de konfirmerede unge, ville kunne give dem det vigtigste af,

[113]

hvad der hører til en sand danemandsdannelse.⁹ Det, som fordelagtigt kendetegner disse samfund og adskiller dem fra såkaldte *dannelsesforeninger* hos os, er, at de, hvis de holdes efter stifteren, pastor *Grundtvigs*, ånd, ikke kun fremmer kærligheden til det jordiske, men også søger at indgyde kærlighed til det himmelske fædreland. For ligesom man ikke kan elske Gud, som man ikke ser, hvis man ikke elsker sin bror, som man ser, så kan man heller ikke, efter disse samfunds principper, elske det usynlige himmelske fædreland, hvis man ikke elsker sit synlige fædreland på jorden. Ifølge stifterens mening skulle især skolelærere stå i spidsen for disse samfund, og dette stemmer ganske nøje overens med det *grundtvigske* synspunkt, hvorefter "skolelærerne skal være de første af folket, ikke de sidste af præsteskrabet."

Ved aftensmåltidet blev følgende familiemedlemmer præsenteret:

Sognepræsten, en mand på 40 år, med øjne og ord, der vidnede om en stærk begejstringsevne. Gennem "Kristendommens Ånd" var hans af naturen noget dristige og frie ånd blevet tæmmet; dog glimtede der af og til en ild frem, som afslørede en løvesjæl.

Sognepræstens hustru, omkring 30 år, udadtil som de fleste danske kvinder, uanselig, men med et venligt og godt væsen, som gjorde et stærkt positivt indtryk.

En niece, justitsråd Holm's datter, *Minorna*,¹⁰ som var her for at blive konfirmeret, 16 år gammel, og netop den unge kvinde, som i Danske Samfund havde siddet og strikket. Med sjælfuld blik og glæde, hvilende omkring mundens træk, lyttede hun hengivent til sin lærers ord, når han talte, og kunne aldrig få nok af at lære. Også hun var lille af vækst og af middelmådig udseende.

Privatlæreren, hr. Kold, Danske Samfunds formand og leder. Træt af den sædvanlige skolemetode havde sognepræsten ansat denne vidtberejste og geniale unge mand som lærer for sine børn, med det formål, at han også kunne holde forelæsninger for bønderne i landsbyen om aftenen, hvilket ville give ham en bedre indkomst og bønderne en bedre dannelse.

[114]

Kold kunne heller ikke selv få sig til at søge eller tage en almindelig skolelærerstilling. Hans ånd var alt for fri, og hans foragt for den danske folkeskole var alt for dyb. Hans udseende var unikt.

Flere små børn, hvoriblandt læseren må lære at kende den 6-årige *Granmar*,¹¹ et usædvanligt barn med store tanker. "Når himlen," spurgte han engang, "sænker sig så tæt på jorden derude ved horisonten, hvorfor kan de ikke bygge en bro imellem, så jeg kan gå op og kysse Gud?"

I en sådan familie kunne man naturligvis trives godt, og læseren vil derfor næppe undre sig over, at fortælleren tog den kære familie på ordet, da de inviterede ham til at blive nogle dage.

---

⁹ "Danemandsdannelse" (dannemannabildning) - hvilket herligt ord. Mon ikke Danske Samfunds formål i dag vil kunne beskrives som dannelse til medborgerskab, således som det her beskrives hos EMU. [CO]

¹⁰ Minona Emilie Holm. Konfirmeret i Ryslinge Kirke 1. søndag efter Påske, 1850.

¹¹ Det må være en fra Birkedals husstand ([Folketælling 1850](#)). Alderen passer med *Holger*. Kan hans et år æder søster have kaldt ham *Grolgar* eller lignende, som Ekendal har hørt som *Granmar*?

Den følgende dag, den 13. december [1849], blev Kolds privatskole besøgt, hvor, udover præstens børn, også nogle af bøndernes børn var indskrevet. Gårdsdagens fortællende metode blev brugt, og for at vise dels hvordan hr. Kold fortalte, dels hvordan børnene opfattede det, følger her et uddrag af en skriftlig opgave af en 13-årig bondedreng:

“Jeg vil fortælle historien om Josef i Egypten. Da de ismaelitiske købmænd havde købt den unge Josef af hans brødre for 20 talenter, rejste de væk gennem ørkenen og kom til Egypten, hvor de straks gik til slavemarkedet for at sælge ham igen. Så kom der en gammel, tyk og stor mand ved navn Potifar, som var ved kong Faraos hof i Egypten. Han ville købe en slave og gik rundt og så på slaverne og kom også til Josef og spurgte de ismaelitiske købmænd, hvad ‘den lille fyr skulle koste?’ 40 talenter, svarede købmændene. ‘Nej, det er for meget,’ svarede han, ‘jeg vil give 35 talenter for ham.’ ‘Så tag ham,’ sagde købmændene. Derefter betalte Potifar pengene til købmændene og tog Josef med hjem til sit hus, hvor han blev slave og skulle børste tøj, gøre rent i værelserne og gården, koge kaffe og te m.m.” – –

På denne måde og i denne tydeligt beskrivende stil fortsætter hele den lange fortælling, skrevet over et par ark. Det særlige ved denne metode er, at børnene lærer at tænke, tale sammenhængende og skrive, før de lærer at læse. Den 13-årige dreng, som har skrevet ovenstående, havde ganske vist lært lidt trykte bogstaver sammen med skriftbogstaverne,

[115]

så han nogenlunde, om end meget vaklende, kunne læse op. Men at læse flydende i almindelig forstand, kunne man ikke sige, at han kunne.

Hr. *Kold* hævdede, at den tidlige træning i læsning helt vendte børnenes sind bort fra det læste indhold, og at tankeløshed, åndelig død og sløvhed i stedet for sjælelig udvikling blev resultatet. Også hans elever, især præstens børn, læste ret dårligt op. De syntes også, det var kedeligt og besværligt; men når man samtalede med dem, var de livlige. Lige så meget som andre børn er trænet til at genkende bogstaverne og hurtigt læse dem op, var disse børn trænet til at fatte tanker og gøre sig fortrolige med deres indhold. Først i en ældre alder arbejdede hr. Kold seriøst med læsningen. Man må indrømme, at hvis der ikke var noget andet valg end at vælge mellem disse to yderpunkter – hr. Kolds tanke – og den almindelige lancasterske¹² bogstavs- og ordmetode i børneundervisningen – må man foretrække den første og forkaste den sidste. I alle brydningsperioder berører modsætninger hinanden, og det er derfor ikke overraskende, at i en tid og et land, hvor mekanisk lektie- og udenadlæsning har nået sit højdepunkt, er dens modsætning – dyrkelsen af forestillingsevnen og forstanden gennem rene tanker – også kommet frem.

Når denne metode har fundet sin plads og kommer i passende forbindelse med den tidligere, nu helt forkastede V. U.-metode¹³, har Danmark og alle lande meget at lære af dette og kan netop deri finde løsningen på den opgave, som i øjeblikket uklart svæver for hele den dannede verden – en sand folkeoplysning.

Til hvilken modenhed børn kan bringes gennem denne metode, bevises blandt andet gennem nogle vers, som metodens opfinder, hr. Grundtvig, skrev til sin søn på hans tolvte fødselsdag. Disse vers satte hr. Kold stor pris på, og da de endnu ikke er blevet trykt, ikke engang i Danmark, og i sig selv ikke mangler poetisk værdi, tror jeg, at jeg vil glæde læseren ved at gengive et par korte uddrag på originalsproget:

[116]

---

¹² Ekendal henviser her til den Bell-Lancasterske metode. Se “Indbyrdes undervisning” på lex.dk [CO]

¹³ **Vekselundervisningsmetoden**. En videreudvikling af [Den indbyrdes undervisning](#), lige som eksempelvis CL. Metoden får af [Erik Gustaf Geijer](#) (1783–1847) skyld for, gennem den allestedsnærværende lærer, at kvæle den frihed, som brude være den adelsmærke. [CO]

Til Johan, min ældste Søn, da han fyldte sit tolvte Aar.¹⁴

1. v.	Tiden gaar, og vi med den, Hurtig op og ned ad Bakke, Knap vi modnes vel til Mænd, Før det vil mod Enden lakke, Derfor det er Vidsoms Sprog: Bliv, min Søn, i Tide klog!	4. v.	Derfor kan og du, min Søn! Lykke faa til ham at ligne, Ty vi til hans Favn i Løn, Vil i Lys han os velsigne, Vise os, saa vennemild: Han kan gjøre, hvad han vil.
3. v.	Tolv Aar gammel sad vor Drot Højvis i de lærdes Midte, Velbekjendt med sandt og godt, Ubekjendt med Svig og Smitte; Til <i>ham</i> , som han var paa Jord, Voxer op, hvo paa ham tror.	20. v.	Og nu, Søn! mens Herren blid Lader her os sammen vandre, Gjør dit bedste, gjør din Flid! Spørg ej lad: hvad gjør de andre? Gjør din Flid og stol paa <i>ham</i> , Som gjør aldrig Haabet Skam!
21. og sidste v.	Lær din Fader at forstaa Som din bedste Ven i Støvet! <i>Tal</i> om, hvad du tænker paa, Som <i>fornøjet</i> , saa <i>bedrøvet</i> ? Thi vor Tanke og vor Trøst Lever kun i <i>Ordets Røst</i> .		

Grundtvigs børn blev alle opdraget efter den metode, som hr. *Kold* anvendte og beskrev tidligere.¹⁵ Med alle børnene, men især med den dreng, som de nævnte vers var tilegnet, siges metoden at have haft stor succes. Der blev især fortalt mange hændelser om denne dreng, som beviser metodens enestående evne til at udvikle forstanden, modne dømmekraften,

[117]

styrke fantasien, rense følelserne og generelt bidrage til en sand sjælelig dannelse.

Den følgende dag, den 14. december, blev en naboskole i *Kværndrup sogn* besøgt sammen med *Kold*. Skolen var bemærkelsesværdig, da den, som enkelte andre landsbyskoler, havde to lærere og derfor fire klasser:

- I første klasse var eleverne mellem 6-8 år
- I anden klasse var eleverne mellem 9-10 år
- I tredje klasse var eleverne mellem 10-12 år
- I fjerde klasse var eleverne mellem 12-14 år

Jeg overværede undervisningen af overlæreren i fjerde klasse (ud af 36 var 21 til stede den dag) samt af underlæreren i anden klasse (ud af 32 var 21 til stede).

Overlæreren, som også var degn, havde i løn 10 tønder land, der kunne give 50 tønder korn og føde til fire køer og to heste, ud over andre smådyr; 3 tønder rug, 14 tønder byg; 60 snese æg; 128 lispund hør, 192 lispund halm; 36 læs tørv; 1½ favne brænde; offergaver og andre indtægter på 150 rigsdaler; 20 rigsdaler fra konfirmander; mælk to gange om året, som kunne give 10 skålpund ost; syv værelser og køkken.

Underlæreren havde, udover fri bolig og brænde, 130 rigsdaler; denne lærerstilling var ikke beregnet til en gift person.

Selvom jeg mente, at begge var blandt de bedre, jeg havde lært at kende, og at børnenes fremskridt også svarede til deres læreres gode indsigt og seriøse flid, tog *Kold* alligevel skolen som helhed (dog med indrømmelsen af, at den var blandt de bedre) som et bevis på frugtesløs-

¹⁴ Her gengivet efter *Poetiske Skrifter*, Bind 6, 1885, s. 19 - 23, der under overskriften angiver: [Hidtil utrykt. Originalen er bevaret.]. Der er kun ubetydelige forskelle på denne og Ekendals gengivelse. [CO]

¹⁵ Hvor mon den historie kommer fra? Den er ikke med i Johansen & Høirups *Grundtvigs Erindringer og Erindringer om Grundtvig*. Har *Kold* sagt det, eller er det mon noget Ekendal har udledt af sine samtaler med *Kold*? [CO]

heden, ja næsten skadeligheden, ved den danske folkeskoleuddannelse på dens nuværende grundlag. "Den udrydder poesien fra folkelivet og vækker modvilje mod skolen og lærerne hos folket," sagde han.

På vejen hjem bad jeg ham åbent at dele sine tanker om Danmarks seminarier. Han svarede: "Blandt Danmarks seminarier udmærker det 'Jyske i Ranum' sig, 5-6 mil nordvest for Viborg. Det ledes af sognepræst L. C. Müller,¹⁶ den eneste seminarieforsøger, der følger de Grundtvigske undervisningsprincipper. Disse er dog langt fra fuldt realiserede her, da det almindelige seminarie-reglement også her skal følges.

[118]

De ydre indretninger, læremønstre og til dels også undervisningsmetoden er derfor de samme som ved de andre seminarier; men ånden og formålet med undervisningen er betydeligt anderledes. Mens man nemlig på de andre seminarier overvurderer mængden af kundskab uden at tage særligt hensyn til, om den virkelig er blevet elevens ejendom, og endnu mindre spørger, om der er blevet overført liv gennem undervisningen, eller om dens indflydelse på livet er tydelig, så er det her ikke så meget mængden af kundskab, men snarere livet og undervisningens indflydelse på det, der er i fokus. Hvordan dette mål gennemføres i de enkelte fag, er svært at påvise, da den stemning, læreren befinder sig i, den alvor og inderlighed, hvormed han selv har forstået og formidlet stoffet, kort sagt, lærerens mere eller mindre åndelige tilgang spiller hovedrollen. Dog har undervisningsmetoden også måttet undergå nogle forandringer for nogenlunde at svare til hensigten, særligt i religionsundervisningen. Dels ved, at *bibelhistorie* og *kirkehistorie* indtager en vigtig plads, dels ved, at selve systemet ikke læres udenad, som det sker ved de andre seminarier, hvor man godt nok kalder religionsundervisningen for "forelæsninger", men formidler den på en måde (gennem diktat), så eleverne kan lære det udenad uden at tænke. Her derimod læses det på en måde, der gør det umuligt for eleverne blindt at afskrive og derefter lære det udenad. Man får nemlig i mange fag lov til at læse hvilken lærebog, man vil, og desuden skal man kunne gøre rede for andre bøger og hovedindholdet af alt, hvad seminarieforsøgeren mundtligt har forelæst, og det hele skal formuleres med egne ord, ikke med forstanderens.

I den nederste klasse (ved seminariet er der 2 klasser med hver omkring 15-20 elever) læses *Holbergs komedier*, *Oehlenschlägers tragedier* og nogle af *Ingemanns historiske romaner* for at vække liv hos eleverne og "avle fædrelandskærlighed og tysker uvilje." *Saxos Danmarks historie* læses også flittigt både på seminariet og under ferierne derhjemme. De øvrige undervisningsfag fremlægges næsten på samme måde som ved de andre seminarier.

[119]

"Hvilke fordele anser Herr Kold som de vigtigste ved denne metode, hvis man ønskede at anvende den mere bredt på seminarierne, sådan som Herr Kold selv bruger den i sin hjemmeskole?"
– De fordele, som denne undervisningsmetode har vist i praksis, er efter min erfaring følgende:

- 1: Eleverne har efter deres afgang fra seminariet vist mere lyst til at lære, da de ikke har modtaget undervisningen som en afsluttet helhed, men meget mere som en forberedelse.
- 2: De har haft bedre greb om at tilegne sig, hvad de fremtidig møder i livet.
- 3: De har haft et mere udvidet synsfelt.
- 4: De dygtige blandt dem har vidst, hvordan de kunne vinde børnenes tilfredshed, da deres undervisning ikke er så slidsom som de andres.
- 5: De har også haft lyst og nogen evne til at påvirke folket, hvorimod de andre står temmelig uden for det.

"Men denne metode har vel også, som alle andre, sine mangler?"

"Visselig. Disse er efter min mening følgende:

- 1: De mindre begavede kommer ingen vegne, da de ikke kan tage imod i virkeligheden, og skindet foragtes.
- 2: Den i vores åndløse tid eftertragtede ensartethed, hvor alle kan besvare et spørgsmål på samme måde, opnås ikke.
- 3: De afgiver ingen pralende eksamen."

---

¹⁶ Læs om Ludvig Christian Müller på lex.dk

“Disse mangler forekommer mig dog som store fordele, for at de mindre begavede ikke kommer igennem, er jo en stor fordel, hvis man ser mere på sognets bedste end på skolelærerens?”

Men den herlige ensformighed forsvinder alligevel, og det bør man jo altid “prise”, at der skal være ensartethed i et lands undervisningsvæsen. Dog, uden tvivl, vil dette være lige så vanskeligt at opnå som ensartethed i menneskesjæle eller blandt alle træer i skoven, der hver vokser på sin egen måde og med sin egen unikke gren- og bladform.

Her tog Herr Kold sin lille snusdåse frem, åbnede låget,

[120]

som var fastgjort med en læderstrop, og tilbød mig smilende en pris¹⁷ tobak.

“En anden ulempe følger også med den metode, som det højærværdige præsteskab bedst kender,” fortsatte han. “Lærerne bliver efter denne metode, som Grundtvig siger, ikke længere præsteskabets hale, men de første blandt folket.”

“Hvis de leder folket i det gode, kommer de jo netop derved til deres rette plads. Men ved Herr Kold også, hvad lærerne ved Ranums seminarium får i løn, og hvordan eleverne lever udenfor seminaret?”

“Udover præstekaldet har *forstanderen* 300 rigsdaler, som går til at holde en adjunkt, da han selv ikke har meget tid til at tage sig af pastoratets pleje. Andenlæreren, en teologisk kandidat, som underviser i kalligrafi, historie m.m., har, udover fri bolig på seminaret, også 300 rigsdaler. Der er også en seminarist, som underviser i svømning, gymnastik, musik, sang, violinspil og orgel samt regning, og får lige så meget, 300 rigsdaler. Eleverne er indkvarteret hos bønderne i byen, to hos hver bonde, mod 30-40 species (120-160 rigsdaler) for alt.”

“Foregår der ingen ‘havearbejde’?”

“Nej.”

Ved dette ord trådte vi igen ind i den ærværdige præstefamilie og tilbragte aftenen behageligt i deres selskab.

Det er kendt, at fremragende personligheder, hvis de ikke er højere placerede i samfundet, meget sjældent har, hvad man kalder, et rigtigt behageligt arbejdsrum. Det synes som om de arbejder og har nok at tage sig til. De middelmådige har intet andet at gøre end at pudse og holde alt i en ekstraordinær god stand. Den skønhed, som de andre ser og skaber i tankerne, breder disse ud omkring sig i møbler, husholdningsartikler, bøger og papir, nøje ordnede i opstilling og indbinding. Det var langt fra indbydende at træde ind i sognepræstens værelse; en lille pult på en træki-ste skulle forestille et skrivebord; der lå bøger og papirer rundt omkring, kastet i et kaotisk virvar; foran en lille bogreol og på den ene væg stod en stor, hvor ikke to bøger af samme højde kunne stå ved siden af hinanden; en gammel tremmebænk,

[121]

stod foran et ligeledes overfyldt, firkantet bord, som uden tvivl tidligere havde været brugt som spillebord; over det uskrubbede gulv lå nogle gamle, nedtrådte kludetæpper; i det ene hjørne af rummet stod en bunke piber med lerhoveder og raslede, og i det andet hjørne stod en jernkakkelovn og røg. Dette rum blev anvist mig som soveværelse. Præsten, som viste mig ind, gav venligt tilladelse til at gennemgå biblioteket.

“Sig mig, hvem du omgås, og jeg skal sige dig, hvem du er” — siger et gammelt ordsprog, og det samme kan man også sige om bøger. Lad mig se din bogsamling, og jeg vil da også kunne sige, hvilken form dit indre liv har. Denne grundsætning for bedømmelse af mennesker slog i hvert fald ikke fejl denne gang.

Blandt præstens bogsamling fandtes næsten alle Grundtvigs større værker, f.eks. hans *Sangværk*, *Nordens sindbilledede Sprog*, *Kristelige Prædikener eller Søndags-Bog*; *Danskeren*, et ugeblad; *Den Danske Statskirke, upartisk betragtet* m.fl. Derudover fandtes også Razm. Nilsens *Evan-*

---

¹⁷ III. Pris: Saa meget salt, peber olgn. ell. snustobak, som man tager ad gangen (med tommel-, pege- og langfinger). ODS bind 16, 1936. (CO)

gelietroen og den Moderne Bevidsthed, Forelæsninger over Jesu Liv;¹⁸ Martensens *Den Kristelige Dogmatik*; Brorsons og Kingos sangværker; *Den Danske Salmedigtning* af Brandt og Helveg; og den geniale magister Kierkegaards skrifter såsom *Johannes Climacus*, *Sygdommen til Døden*, *Liljerne på marken* og *Fuglene under himlen*, *Enten – Eller* m.fl.

Alt tydede på en mand af videnskabelig ånd og poetisk liv, som – ud over de værker, der hørte til hans egentlige embede – også levede i åndens verden. At Andersens eventyr, Ingemanns og Molbechs skrifter også var med i samlingen, behøver næppe nævnes.

Ligesom man ofte må nøjes med blot at høre navnene på medlemmerne af et selskab, hvor man bliver præsenteret, uden nærmere at lære hver enkelt at kende,

[122]

så var der heller ikke nu mulighed for mere end blot at skimme disse geniale værker, hvoraf hvert enkelt ville kræve ugelange studier, hvis man virkelig skulle kunne sige, at man kendte dem.

Det blev morgen, og snart kom bud om kaffe – for i dette hus begyndte alting tidligt og på gammeldags manér – og efter en times ophold ved kaffebordet skyndte præsten sig for at forberede sig til læsningen med sognets ungdom. Også jeg var nysgerrig efter at høre noget af hans konfirmandundervisning og gik derfor efter en kort stund ind i salen, hvor børnene var.

Præster, som ikke selv har gået i anden skole end latinskolen, begår ofte den fejl, at de underviser i kristendom på samme måde, som de selv blev undervist i græsk og latin. Hvis de gør dette med talent, bliver resultatet en nogenlunde klar indsigt i kristendomskundskaben – et væld af begreber, hvormed ungdommen i konfirmandeksamen kan skaffe sig en hæderlig eller endda fremragende karakter til at blive indskrevet og lyse op i kirkebogen. Men denne form for kundskab har dog ofte den ulempe, at den ved første fristelse fra syndens magt rives i stykker. En sådan præst var Birkedal dog ikke.

Han arbejdede ikke så meget på at frelse sine konfirmanders forstand fra uvidenhedens mørke, som han gjorde på at give deres hjerter kraft til at sejre over syndens magt og herredømme. Derfor talte han til dem på den mest bevægende måde, holdt lovens spejl op for deres af naturen fordærvede sjæle og malede evangeliets lys og Guds børns salige frihed og fordele så levende, at hans elever ikke kunne andet end føle en inderlig længsel efter at lade deres gamle menneske dø og et nyt menneske opstå.

Kort sagt, her var der mere tale om ånd og kraft end om kundskab og begreber. Man kunne også allerede på børnenes ydre se, at et nyt liv på en ny grund var ved at bryde frem. Især sad Minorna, som af naturen var mere sjælefuld og åndeligt bevæget end de andre børn, eftertænk-som og syntes nærmest at opsluge hvert sandhedens ord, der kom fra lærerens mund.

Det var et smukt øjeblik, det korte, der blev viet til at lytte til denne levende undervisning i kristendommen. Af enkelte udtryk husker jeg ikke andet end dette: "Synden er i barnehjertet som en stivnet slange,

[123]

der vågner til live, hvis den kærtegnes og næres af verdens varme lyster."

Referencer:

Austlid, A. (1916). *Christen Kold*. Gyldendahl. <https://www.kb.dk/e-mat/dod/130024233481-color.pdf>

Ekendal, J. H. (1855). *Resa genom Danmark, Tyskland och Schweiz åren 1850, 1852 och 1853*. Wahlström & C. <https://www.kb.dk/e-mat/dod/130025950950-color.pdf>

Kold, C., & Holm, H. (1877). *Om Børneskolen: En efterladt Afhandling*. Schönberg. https://www.kb.dk/e-mat/dod/130022842375_bw.pdf

---

¹⁸ Dette skrift er højst bemærkelsesværdig, fordi det er forfattet af en professor ved det filosofiske fakultet og i høj grad rettet mod professoren ved det dogmatisk-teologiske fakultet, professor Martensen. Ved gennemlæsningen bemærker man, at disse to herrer synes at have byttet plads; den ene sidder som filosof og hævder troen alene, den anden som teolog og forsvarer videnskaben.